

A MODERN KÖNYVSZEDÉS ESZTÉTIKÁJA TIPOGRAFIAI SZEMPONTBÓL.

IRTA: ROHONCZY JÁNOS.

A MODERN és szecsessziós irány előidézte lázas izgalom közepette kinek jutna eszébe a könyvszedéssel, szakmánk eme elhanyagoltnak nevezhető ágával, foglalkozni? Különösen most, hogy a szedőgépek réme is kísért, a t. szaktársak nagy része bizonyára elavult dolognak is fogja tartani az e tárgygyal való foglalkozást. Szerény magam is azon nézetem vagyok, hogy a gép nagy tért fog hódítani, de azért minden talpalattnyi helyet még sem fog magának lekötni, mert – egyéb, alig leküzdhető hátrányai mellett – az izlésesebben előállítandó műveknél fennálló tömérdek tipografiai szabályokra nem igen lehet kiterjeszkedni a gépszedésnél, már az attól megkövetelendő gyorsaság miatt sem. És éppen ez oknál fogva alkalmoszerűnek tartom az alább elmondandó apró, jelentéktelennek látszó, – de egybevetve nagy egésznek alkotó és szedés-esztétikailag számottevő elemi szabályok előadását.

Első sorban is a jó, pontos kizárást emelem ki a munka szilárdsága végett, hogy ezzel áttérjek a szavak közti helyes beosztásra. Miután a sort teleszedtük, szemünkkel végigfutunk rajta, nem csupán azért, hogy az észlelt hibát kijavítsuk, hanem főként azért, hogy kiszemeljük a szóközöket, a hova beoszthatunk. Hacsak elkerülhető, ne osszunk be olyan szavak között, vagy legalább is kevesebbet, a melyek vég- vagy első betűjének húsa van, mint pl a v-, w- vagy y-nak stb.; de különös figyelemmel kell lenni akkor, ha az első szó végbetűjének és a következő szó első betűjének is húsa van, a hol beosztás nélkül is majd az a látszatja, mintha ott már beosztva lenne (pl: „A vár“; „hogy van...“ stb.); ha azonban összehúzzuk a sort, először is ezeket a szóközöket választjuk ki, teljesen ellentétben az esettel, mikor valamely szó kezdő- vagy végbetűjének kiálló része van, mint az *f*- és *j*-nek, hol első sorban kell beosztani, de csak az utolsó esetben szabad összehúzni; a szedés egyenletessége végett, sőt ennek fokozására ajánlatosnak tartanám a szokásos negyedpetites zárkának a nyolczadpetitessel való fölcserélését, mint a melynek általános használatával könnyebben el volna érhető az abbeli törekvés, hogy lehetőleg egyenlő legyen – nem a beosztás, hanem a *szavak közt lévő távolság* (eltekintve a kivételtől, a mikor valami oknál fogva többet kell valahol beosztani).

Kérdőjel, felkiáltójel, pontosvessző, kettőspont és a mondat befejezésére figyelmeztető pont után helyes, ha lehet, többet beosztani. Sőt, hogy a távolság észrevehetőbb legyen, ha rövid szóval kezdődik is a mondat, pl: *A, Az, Mi, Míg, Hogy, Ha*, stb., azt merem mondani, hogy ez és hasonló rövid szavak jobboldalán – ha elkerülhető – ne oszszunk be, vagy a szükséghez képest kevesebbet, mint a baloldalon, mert e kis távolság olvasás közben az agyra pillanatnyi kellemes szünetként hat. Egyébként pedig a rövid szavak között határozottan egyenlő távolságnak kell lennie. Az *a-b-c*-vel vagy számokkal elkülönített felsorolásokra nézve is állanak az imént a nagybetűk előtti beosztásra vonatkozólag elmondottak, – természetesen, ha nem új sorral kezdődnek; az összehúzásnál pedig szem előtt tartandó, hogy csak a végső esetben lehet a nagybetűvel kezdődő szó vagy az *a-b-c*, esetleg a számok baloldalán, azonban mindig arra törekedjünk, hogy csakis a jobboldalán húzzuk össze.

Nagy betűvel kezdődő rövid szó vagy *a, az, s, és* a sor végén kerülendő; essenek azonban akár a sor végére, akár annak elejére, gondunk legyen rá, hogy ne toljuk ki azokat a sorból *erősebb* beosztással, mert ha ilyen helyen beosztunk, különösen ha a többi szóközöket nem tágíthatjuk, akkor a sorból mintegy kitesztottnak látszanak.

Gróf, báró, doktor szavakat, név előtt, épenséggel *nem szabad* a sor végére szedni, míg ellenben ha a név után jönnek, *attól el nem szakíthatók*, már csak azért sem, mert megeshetik, hogy utánuk ismét név következik, a miből azután az a zavar is támadhat, hogy az olvasó, ha kissé felületes, nem tudja, vajjon a cím vagy rang melyik névhez tartozik.

Nem ritkán találkozunk ilyen megszakításokkal: 1901. | év; január | hó; Szt | István; 3 | korona stb., vagy pedig *a-b-c*- és számszerinti felsorolásoknál ezek valamelyike a sor végén biggyed. Kiterjeszkedve a szavak elválasztására is, a vastagabbak mellőzésével főlemlítem a következőket, melyekhez hasonlókat kerülnünk kell, de melyekhez hasonlókkal szintén gyakori a szerencsénk: püs | pök, egye | sület, gaz | dag, va | lóban, dá | tum, elha | tározás, nemkü | lönben, felhasz | nálni, megvi | lágítás; összetett szókat az összetételnél kell elválasztani, másként csak az esetben lehet, ha a szó második részének legalább két tagja az első rész mellett, t. i. a sor végén marad, pl: elhatá | ro | zás, nem | különben, fel | használni, meg | vilá | gí | tás. Ha „nem menne jól ki“, akkor ezen és hasonló bajokon feltétlenül segítenünk kell előre- vagy hátratördeléssel.

Közbevetett mondatnál semmi esetre sem szabad az első minusz a sor végére, a másodikat pedig a sor elejére helyezni; a két minusz közé ékelt szó vagy mondat zárójel között levőnek tekintendő; a zárójel pedig nem választható el a szövegrésztől, melyhez tartozik. Erre vonatkozólag megemlítem még, hogy az első minusz előtti szó mellé vessző teendő az esetben, ha a közbevetett mondat ottléte nélkül is szükség volna arra, ellenben a második minusz előtti szó mellé egyáltalán nem; ritkábban előfordul kérdő- vagy felkiáltójel, esetleg pontosvessző vagy kettőspont. Előfordul még a minusz más esetekben is, pl: valamely apróságok – mint a lapoknál a személyi hírek vagy a napirend – elkülönítésére, néha pedig valamely mondat minusz után következő részének kiemelésére, vagy valaminek a csattanójára figyelmeztet. Ez és hasonló esetekben tökéletesen mindig, akár a sor elején, vagy végén van a minusz.

„Időről időre“, „évről évre“, „napról napra“, „nap nap után“, „egyől egyig“, „fokról fokra“, „szóról szóra“, „szebbnél szebb“, „jobbnál jobb“ stb., ellentétben azon általános szokással, hogy – minden alaposabb ok nélkül – kötőjellel köttetnek össze, mindig külön szedendők, — „időnkint“, „évenkint“, „naponkint“, „egyenkint“, „darabonkint“, „fokonkint“ helyett pedig: „időnként“, „évenként“, „naponként“, „egyenként“, „darabonként“, „fokonként“ szedendők.

Teljesen indokolatlan, hogy az évszám mellé, ha nincs ott az *év* szó, pontot teszünk, bárha a mondat még nincs befejezve; ez esetben a pont rövidítésre figyelmeztet, t. i. a *-dik* rövidítésére; nem mondjuk pl: 1902-dik januáriusa, hanem *1902 januáriusa*, ellenben ez esetben: *1902. év*, okvetlen szükséges a pont. Nem hallgatom el továbbá azt, hogy, ha az évszám mellé az *évi* szót odaszedjük, úgy a hónapnak esetleges megemlítésénél a *hó* el nem maradhat (1902. évi január hó 1.); ha ellenben az *évi* elmarad, akkor a *hó* is okvetlenül kihagyandó (1902 január 10.).

Szintűgy felesleges a § mellett is a pont, mint a most említett évszámnál. Erre vonatkozólag egy jellemző eset elmondására ragadom meg az alkalmat, aminek rúgója a §. volt. Régebben valami jogi művet szedtem, melyben a § mellől a pontot következetesen elhagytam. A javítnok zavarában a művezetőhöz fordult, ki azután kérdőre vont, az okát tudakolván annak, hogy a pontot a § mellől elhagytam; abbeli válaszomra, hogy nem látom át annak szükségét, a művezető ezt a lakonikus kijelentést tette: „*Nekünk a farkasokkal kell üvöltötenünk!*“ Mi pedig, úgy gondolom, ne üvöltsünk a farkasokkal. Szükségtelen még a *dr* és *pl* stb. mellett

a pont, azok rövidítése esetén; hogy itt is használjuk a pontot, több mint következetlenség, mert hisz szabály az, hogy, ha a rövidített szónak utolsó betűje mellette van, nem kell pont, amint pl a *frt* és *kr* vagy *szf* rövidítésénél sem használunk, hacsak a mondatot nem fejezzük be vele.

A számok melletti ragok használatánál gyakran épülhetünk ilyen példákra: 1-ső, 2-ik, 3-iki, 4-ki vagy 5-i (!); 6-ikán, 7-kén, 8-dikára, 9-ikére, 10-kére, 11-ére, 12-ős (tizenkettős!), 13-adszor, 14-edszer. Az 1-ső helyett célszerűbb azt betűvel kiszedni: *első*, vagy ha azután fokozódik (fölsorolások), így: 1. (2. 3. stb.), dátumoknál pedig következetesen a *-dik*, *-diki*, *-án*, *-én*, *-ra*, *-re* ragokat kell használni a szükséghez képest, míg az *-adszor*, *-edszer* stb. változatok helyett vagy pontot kell tenni, vagy szintén betűvel kiszedni a számot.

Az idézőjel melletti pont használatára nézve ez a megjegyzésem. Helytelen az a magyarázat, hogy, ha pl az idézet nagy betűvel kezdődik, akkor a második idézőjelen *belül* jön a pont (ha jön). Ez attól teendő függővé, vajjon *pont után* kezdődik-e az idézet? Mert ha pl kettőspont után kezdődik, akkor ez a mondat nincs befejezve, tehát az idézőjel közötti passzus még az előbbi mondathoz tartozván, következőleg az idézőjelen *kívül* teendő a pont.

Érdemesnek tartom még a fölemlítésre az *aki* és *ami* mikénti használatát. Izlés dolga, hogy kinek hogyan tetszik jobban: *a ki* és *a mi* két szóban, vagy *aki*, *ami* egy szóban. Azonban, mint egyéb, az ortográfia körébe vágó kérdéseknél, ellentétben az Akadémiával e tekintetben is, szerintem helyesebb azoknak egybe való szedése, nemcsak azért, mivel *a mi* az esetben két szó, ha *mienket* jelent, hanem azért is, mert az olvasásnál könnyebben átsiklik rajta a szem és nem döcögős. Legyen azonban kinek egyik, kinek másik nézete a dolog felől, a fő az, hogy következetes legyen. Ugyanis ha azt tartjuk, hogy *aki* és *ami* egybe szedendő, akkor egy lépéssel tovább kell mennünk, nevezetesen: *amit*, *amint*, *amikor*, *amely*, *ahol*, *ahogy*, *amíg*, *amilyen*, *époly*, *úgyis*, *ezidőszerint* stb. szintén egybe szedendő; ellenkező esetben ezek is külön szedendők. *Soha sem*, *sehol sem* mindig külön szedendők.

Végül még egy dologra hívom fel a szíves figyelmet. Ugyanis általában nem igen törődnek azzal, hogy csonka soroknál a kvadrátot talpával lefelé állítsák, hanem ahogy azt a véletlen kézbe adja, úgy oda is csapják, a mi gyakran a sorok megdülését idézi elő.

Ezen fentebb elmondottakban igyekeztem a tömör-, vagyis a könyvszedés mikéntjét lehetőleg körülménye-

sen vázolni. Természetesen, szabály nincs kivétel nélkül, megesik, hogy azok valamelyikét át kell lépünk. Azonban ha a lehetőségig szigorúan tartjuk magunkat a szabályokhoz, úgy nemcsak lelkiismeretünket nyugtatjuk meg, hogy tisztességes munkát végeztünk, hanem kiállhatjuk a komoly szakbírálatot is.

GALVANIZÁLÁS RÖVID IDŐ ALATT, A LEGÚJABB ELJÁRÁSOK SZERINT.

IRTA: SEDELMAYER FERENCZ.

A GALVANOPLASZTIKÁBAN az egyszerű és az összetett készülék használatos. Az elsőben az elektromos áram a fémfürdő közreműködésével jön létre, míg az utóbbinál a galvánáram egy, a készüléken kívül álló telepen állítatik elő. A hatás mindkét esetben körülbelül egyenlő, csak hogy utóbbinak az az előnye, hogy ahhoz az oldható elektródokat használhatjuk, vagyis hogy áramvezetők gyanánt ugyanazt a fémet alkalmazzuk, mint a melylyel a galvanizálandó tárgy borítandó. Az egyszerű készülék alanti részekből áll:

Egy kő- vagy üvegedény, melyben rézgálicz-oldat van, diafragmaképen agyaghenger áll és hígított kénsavat tartalmaz. – Ezen hengerbe egy horganyrúd nyúlik, a melynek felső vége azon vörösréz-rudakkal van összekapcsolva, melyről a galvanizálandó tárgyak a fémfürdőbe függenek. Ezáltal áll elő a csapadék, mely addig ülepedik, míg a két fém összeköttetésben van s a rézgálicz-oldat feldolgoztatik.

Galvanizálás rövid idő alatt.

E célra még a legutóbbi időben is kizárólag a kénsavdús fürdők szolgáltak, melyek csekély energia felhasználásával bontották fel a rezet. De később a rekeszkészüléket vették mintaképeül s itt már az oldatot olyformán állították össze, hogy az abban fennállott 1 Voltnyi elektromotorikus erőhöz hasonlóan, ugyanoly fokú csapadékot hozzon létre. Így jöttek használatba a mai plasztikai fürdők, melyek 20⁰/₀ réz-szulfátot és 3–8⁰/₀ kénsav-pótléket tartalmaznak.